

**OPEA:
KÄSIKSI KIELI- JA
KIELITAITO-
KÄSITYKSIIN**

LV. 2017-18

KIELI- JA TEKSTITAITOJA TIETOTEKSTISSÄ

- Tutkikaa kolmen hengen ryhmässä dinosaurustekstiä ja suunnitelkaa sen käsittelyyn pari kielitietoa ja tekstitaitoja harjaannuttavaa aktiviteettia
- (Aikaa 10 min)

Kaikki dinosaurukset eivät kuolleet

66 miljoonaa vuotta sitten massasukupuuto aiheutti dinosauruksille ikävän takaiskun – mutta eivät ne siihen kuolleet, vaikka pitkään niin luultiin. Kourallinen siivekkäitä dinosauruksia selvisi, ja kaikki nykyiset linnut polveutuvat noin kymmenestä joukkotuhon yli eläneestä lajista.

Massasukupuutosta selvisivät lähinnä lokkien ja varisten kaltaiset linnut, koska ne osasivat haalia kokoon jonkinlaisen elannon tuhonjälkeisessä maailmassa. Niiden jälkeläiset erikoistuiivat, valloittivat uudelleen lintujen vanhat ekologiset lokerot ja kehittyivät yhä eläväksi linturyhmiksi. Nykylinnut ovat siis oikeastaan piraattikopioita dinosaurusten ajan linnuista.

Sorsalinnut ovat kuitenkin alkuperäisiä. Vanhin tunnettu sorsalintu *Vegavis* eli Etelämantereen vesillä jo 68 miljoonaa vuotta sit-

ten. Sorsat räpylöivät yli massasukupuuton ja näyttävät yhä suunnilleen samoilta kuin aina. Puiston pullasorsat ovat lintumaailman eläviä fossiileja ja todellisia selviytyjiä.

Tiede.fi 5.10.2016. Muokattu.

Kaikki dinosaurukset eivät kuolleet

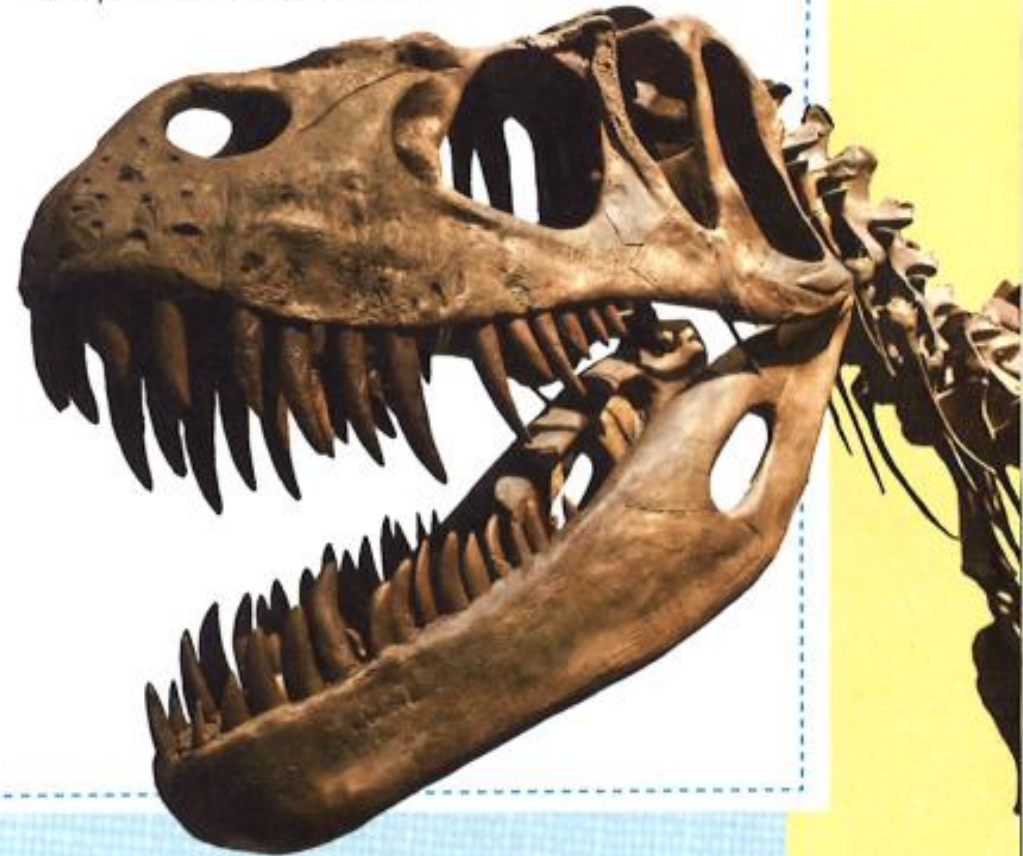
66 miljoonaa vuotta sitten massasukupuutto aiheutti dinosauruksille ikävän takaiskun – mutta eivät ne siihen kuolleet, vaikka pitkään niin luultiin. Kourallinen siivekkäitä dinosauruksia selvisi, ja kaikki nykyiset linnut polveutuvat noin kymmenestä joukkotuhon yli eläneestä lajista.

Massasukupuutosta selvisivät lähinnä lokkien ja varisten kaltaiset linnut, koska ne osasivat haalia kokoon jonkinlaisen elannon tuhonjälkeisessä maailmassa. Niiden jälkeläiset erikoistuivat, valloittivat uudelleen lintujen vanhat ekologiset lokerot ja kehittyivät yhä eläviksi linturyhmiksi. Nykylinnut ovat siis oikeastaan piraattikopioita dinosaurusten ajan linnuista.

Sorsalinnut ovat kuitenkin alkuperäisiä. Vanhin tunnettu sorsalintu *Vegavis* eli Etelämantereen vesillä jo 68 miljoonaa vuotta sit-

ten. Sorsat räpylöivät yli massasukupuuton ja näyttävät yhä suunnilleen samoilta kuin aina. Puiston pullasorsat ovat lintumaailman eläviä fossiileja ja todellisia selviytyjiä.

Tiede.fi 5.10.2016. Muokattu.

KIELI- JA TEKSTITAITOJA HISTORIAN OPPIKIRJATEKSTISSÄ

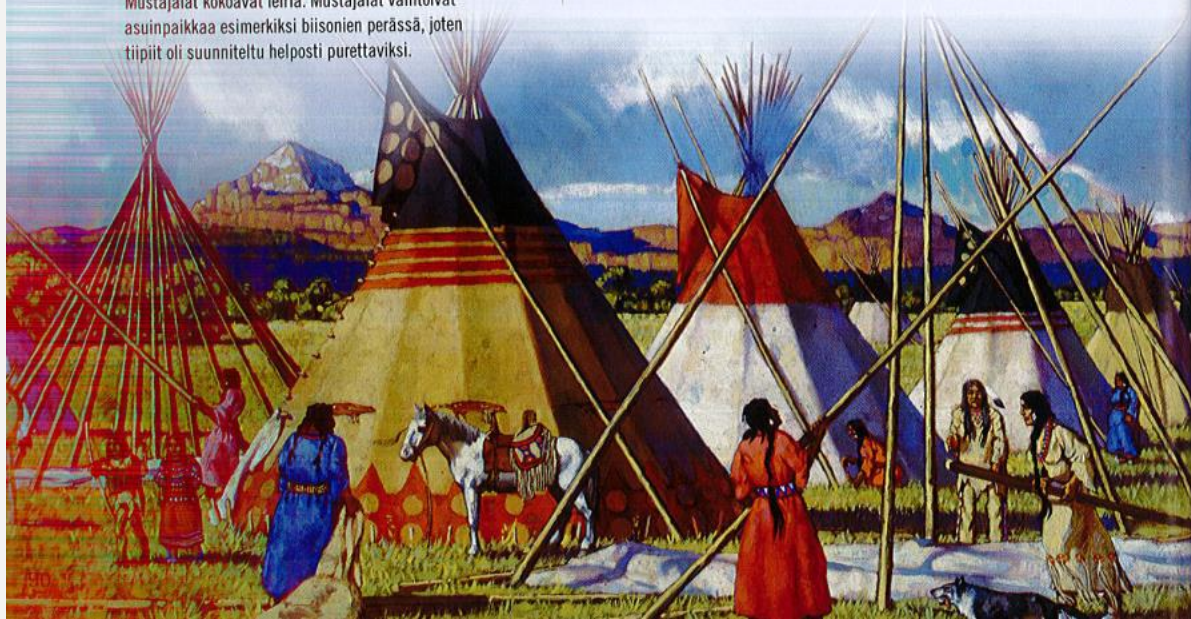
- Historian opettajakolleganne pyytää teiltä apua, miten historian oppikirjatekstiä voisi käsitellä historian kieli- ja tekstitaitoja kehittäen.
- Antakaa hänelle ideoita ja suunnitelkaa pari esimerkkiaktiviteettiä.
(Aikaa 15 min)

12 Intiaanien maa

Keitä olivat intiaanit?

Elokuvien ja sarjakuvien luoma mielikuva Pohjois-Amerikan intiaaneista on usein virheellinen. Ne kertovat intiaaneista, jotka asuvat toteempilyvään koristetuissa tiipiikylissä ja ansaitsevat elantonsa kalastamalla tai metsästämällä. Intiaanit kulkevat kalassa kanooteilla ja jahtaavat biisonilaumoja ratsain. Todellisuudessa **intiaanien elinkeinot ja tavat vaihtelivat asuinpaikasta riippuen**: tasankointiaanit asuivat tiipiissä, metsäintiaanit matkasivat tuohikanooteilla ja luoteisrannikon intiaanit pystyttivät toteempipaaluja. Eurooppalaiset toivat hevosia Amerikkaan ja intiaanit oppivat ratsastamisen eurooppalaisilta.

Mustajalat kokoavat leiriä. Mustajalat vaihtoivat asuinpaikkaa esimerkiksi biisonien perässä, joten tiipit oli suunniteltu helposti purettaviksi.

Intiaanit eivät olleet yhtenäinen ryhmä, vaan **intiaaniheimoja oli satoja erilaisia**. Heimojen kielet poikkesivat toisistaan, samoin uskonnot ja elintavat. Tunnettuja intiaaniheimoja olivat esimerkiksi cheyennet, pawneet, cherokeet, irokeesit ja apachet. Osa intiaaneista asui lännessä ja viljeli, metsästi ja kalasti pysytellen samoilla alueilla. **Osa heimoista eli liikkuvaa elämää** ja kulki laajoilla preeria-alueilla biisonilaumojen perässä, **osa ansaitsi elantonsa viljelemällä maata**. Muu maailma onkin oppinut nauttimaan monista intiaanien viljelemistä kasveista, kuten tomaatista, tupakasta, puuvillasta, maissista, pavuista, kurpitsasta ja perunasta.

POHJOIS-AMERIKAN INTIAANIHEIMOJA

Biisoni oli intiaaneille tärkeä eläin. Sitä ei pyydystetty koskaan turhaan ja sen kaikki osat käytettiin. Biisonista riitti paitsi ravinnoksi, rakennustarpeeksi ja lämmikkeeksi, myös kantokassiksi, hiusharjaksi ja lapsen leluksi. Biisoni oli niin tärkeä, että esimerkiksi lakotat uskoivat olevansa sille sukua. Heidän taruissaan biisonit ja ihmiset olivat tulleet maaäidin luolasta ulos yhtä matkaa.

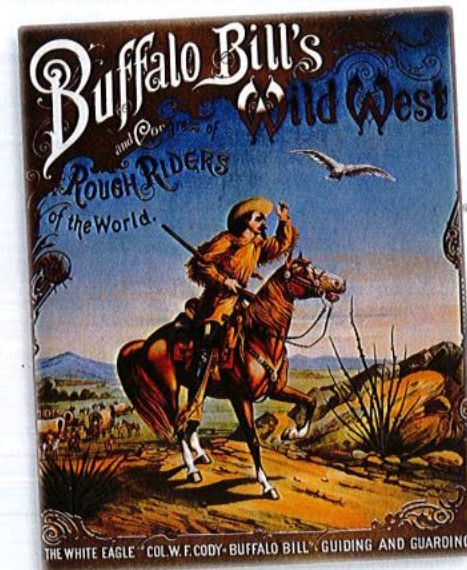
Intiaanit kohtaavat uudet amerikkalaiset

**Löytöretkien jälkeen Euroopasta alkoi muutto-
liike Pohjois-Amerikkaan.** Amerikka, jota kutsuttiin myös uudeksi mantereeksi, ottikin seuraavien vuosisatojen ajan vastaan seikkailijoita, sotilaita, tiedemiehiä, vainojen ja sotien uhreja ja ylipäätään parempaa elämää tavoittelevia perheitä. Uudisasukkaiden ja intiaanien kanssakäyminen oli aluksi suhteellisen rauhanomaista.

Tunnettu biisoninmetsästäjä Buffalo Bill Villin lännen sirkuksen mainosjulisteesta 1890-luvulta. Mitä tyypillisiä villin lännen asioita löydät julisteesta?

Amerikkaan saapuneet eurooppalaiset toivat mukanaan kulkutauteja. Euroopassa oli eletty vuosisatojen ajan tautiaallosta toiseen, ruton ja isorokon pyyhkäistessä toistuvasti osan väestä mennessään. Jatkuva elämä kulkutautilien keskellä oli kehittänyt eurooppalaisten vastustuskykyä, mutta intiaaneilla ei tätä vastustuskykyä ollut. Myös eurooppalaisten Amerikkaan kuljettamat orjat toivat mukana intiaaneille uusia tauteja, kuten kelta-kuumeen ja malarian. Seuraavina vuosisatoina **miljoonia intiaaneja kuoli näihin heille uusiin tauteihin.**

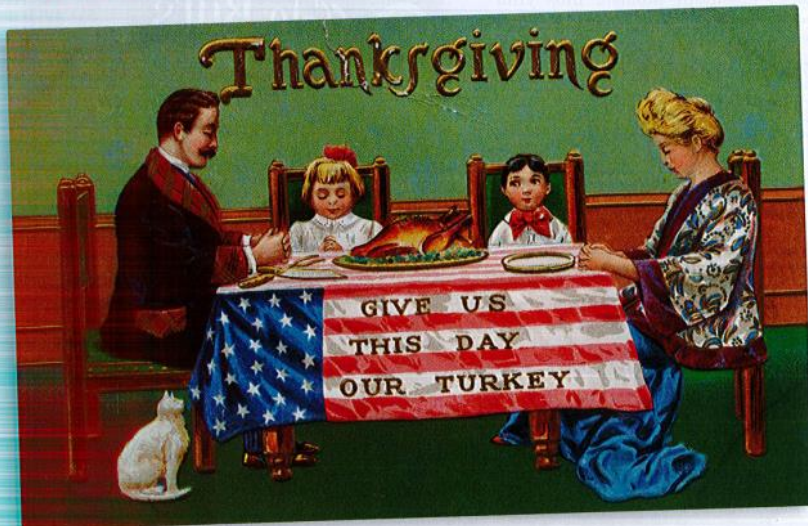
Eurooppalaiset metsästivät biisoneita valtavat määrät, mikä vaikeutti intiaanien elämää. Rautateiden rakentamisen vuoksi tapettiin kokonaisia biisonilaumoja. **Siirtolaisten metsästysinto aiheutti nälänhätää biisoneista riippuvaisille intiaaniheimoille.** Esimerkiksi Buffalo Bill, joka tunnettiin sankarillisena biisoninmetsästäjänä ja kiertävän Villin lännen sirkuksen perustajana, ei kerännyt intiaanien puolelta aplodeja. Eurooppalaisten mukanaan tuoma vitsaus oli myös alkoholi, joka oli intiaaneille ennestään tuntematon ja tuotti heille sittemmin paljon ongelmia.

Uudet amerikkalaiset halusivat vallata intiaani-
maat itselleen. He myös uskoivat oman kult-
tuurinsa, uskontonsa ja lakiensa olevan ylivertai-
sia suhteessa intiaanien vastaaviin. Intiaanit eivät
käsittäneet maan omistamista tai valloittamista sa-
malla tavalla kuin eurooppalaiset. Kerrotaan, että
esimerkiksi nykyisen miljoonakaupunki New Yor-
kin alueella asunut lanape-heimo olisi myynyt
Manhattanin saaren hollantilaisille 24 dollarista.
Lanapet eivät ymmärtäneet myyvänsä maataan
vaan näkivät tilanteen kohteliaana lahjojen vaih-
tamisena.

Intiaanien suhde maanomistukseen on ymmär-
rettävää, kun ajattelee heidän elinolosuhteitaan.
Amerikan mantereella ei ollut tungosta, ja kaikil-
le riitti alueita. Intiaanit tunsivat toistensa revii-
rit ja tiesivät, mitä sääntöjä kunnioittaa kenenkin
mailla. Sotia toki käytiin, mutta useimmiten ni-
iden syynä oli ravinnonsaannin turvaaminen.

Amerikkalaiset viettävät kiitospäivää muistaen varhaisia siirtolaisia.
Ensimmäiset uudisasukkaat eivät olisi selvinneet talvesta ilman intiaanien apua.
Kiitospäivänä perhe kokoontuu perinteisten herkkujen äärelle.

Kyynelten polulle

Uudet asukkaat halusivat saattaa intiaanikult-
tuurit "sivistyksen ja kristinuskon piiriin". Sa-
malla oli tarkoitus **anastaa intiaanien maat**. Kar-
keasti arvioiden amerikkalaisilla oli kolme tapaa
hankkia intiaanien maita. He saattoivat juottaa
intiaanijohtajat humalaan ja sen jälkeen saada
nämä allekirjoittamaan sopimuksia. Joskus perus-
tettiin kauppa-asema, joka myi intiaaneille elintar-
vikkeita ja tavaroita velaksi, ja korvaukseksi vaa-
dittiin maita. Kolmas tapa oli pakottaa intiaanit
poistumaan sotimalla.

Cherokeet oli järjestäytynyt heimo, joka tais-
teli sinnikkäästi jopa Yhdysvaltojen korkeimmas-
sa oikeudessa maistaan. Heimo kuitenkin hävisi
oikeudenkäynnin, ja 16 000 cherokeeta **pakko-
siirrettiin** Yhdysvaltojen armeijan saattelemana
intiaaneille erikseen varattuun alueeseen eli **re-
servaattiin**. Tätä matkaa kutsutaan *tieksi, jolla he
itkivät* eli kyynelten poluksi. Tuolla talvisella tai-
paleella kuoli 4 000 cherokeeta.

Cherokeet kyynelten polulla.
Millainen tunnelma matkalla
vallitsee? Miksi?

Jotkut intiaaniheimot uskoivat, että erityisen
"aavetanssin" avulla voitaisiin herättää henkiin val-
koisten tappamat intiaanit, sekä palauttaa rauha ja
paremmat ajat Amerikan mantereelle. Amerikka-
laiset huolestuivat nopeasti leviävästä ja eri hei-
moja yhdistävästä liikehdinnästä. Pääkannattajil-
le, lakota- ja sioux-heimoille, järjestettiin verilöyly
Wounded Kneessa vuonna 1890. Satoja intiaaneja,
joukossa paljon naisia ja lapsia, surmattiin tai jä-
tettiin paleltumaan lumiseen maastoon. Sanotaan,
että intiaanien vastarinta päättyi Wounded Kneessa.

Tehtävät

- Mitä asioita muu maailma on oppinut intiaaneilta?
- Kuvaile Pohjois-Amerikan intiaanien elämää.
- Millä keinoilla eurooppalaiset saivat intiaanien maat?
- Piirrä sarjakuva kyynelten polusta tai kirjoita tarina tapahtumista.
- Palauta mieleesi jokin intiaaneista kertova elokuva, sarjakuva tai kirja.
  - Millaisen kuvan se antaa intiaaneista?
  - Kuinka totuudenmukaisena tuota kuvaa pidät?

MUISTA NÄMÄ!

- Intiaaniheimoja oli satoja erilaisia.
- Intiaaneja kuoli eurooppalaisten tuomiin sairauksiin, sotiin ja alkoholiin.
- Siirtolaiset tappoivat intiaaneille elintärkeitä bisoneita.
- Intiaanit menettivät maansa ja heidät pakotettiin reservaatteihin.

6. Subjektina dinosaurus

- Etsi dinosauruksia käsittelevästä tekstistä kaikki subjektilausekkeet.
- Tekstissä on myös yksi subjektiton lause. Mikä?
- Valitse tekstistä kolme subjektia. Piirrä sarjakuva, jossa poimimasi subjektit seikkailevat.

Kaikki dinosaurukset eivät kuolleet

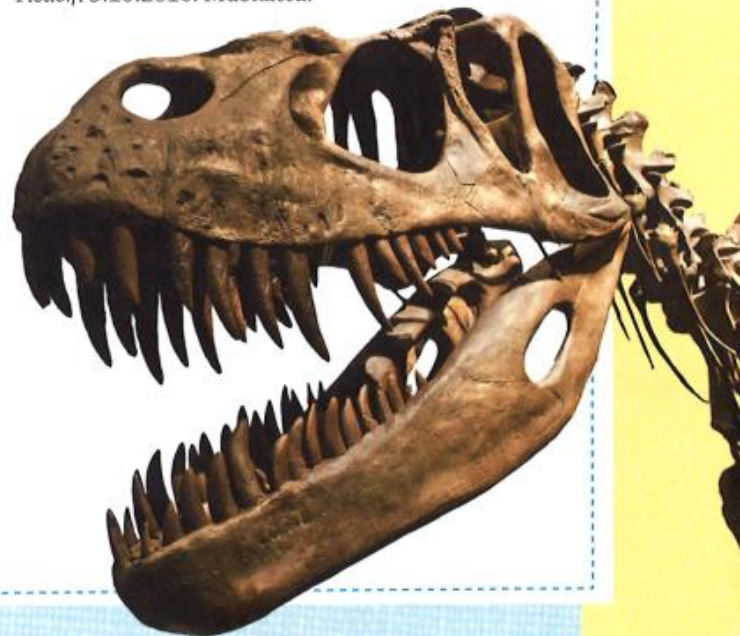
66 miljoonaa vuotta sitten massasukupuuto aiheutti dinosauruksille ikävän takaiskun – mutta eivät ne siihen kuolleet, vaikka pitkään niin luultiin. Kourallinen siivekkäitä dinosauruksia selvisi, ja kaikki nykyiset linnut polveutuvat noin kymmenestä joukkotuhon yli eläneestä lajista.

Massasukupuutosta selvisivät lähinnä lokkien ja varisten kaltaiset linnut, koska ne osasivat haalia kokoon jonkinlaisen elannon tuhonjälkeisessä maailmassa. Niiden jälkeläiset erikoistuiivat, valloittivat uudelleen lintujen vanhat ekologiset lokerot ja kehittyivät yhä eläväksi linturyhmiksi. Nykylinnut ovat siis oikeastaan piraattikopioita dinosaurusten ajan linnuista.

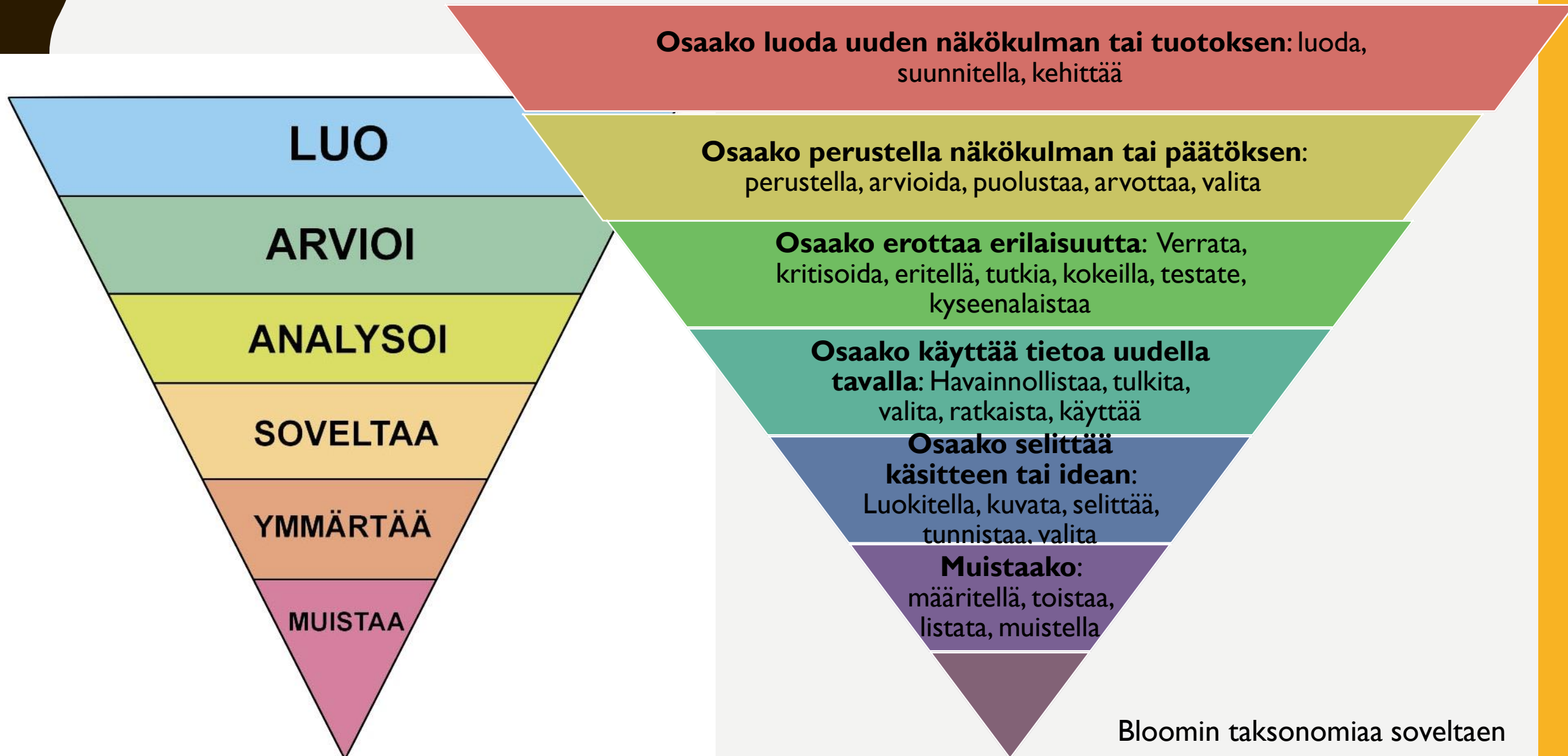
Sorsalinnut ovat kuitenkin alkuperäisiä. Vanhin tunnettu sorsalintu *Vegavis* eli Etelämantereen vesillä jo 68 miljoonaa vuotta sit-

ten. Sorsat räpylöivät yli massasukupuuton ja näyttävät yhä suunnilleen samoilta kuin aina. Puiston pullasorsat ovat lintumaailman eläviä fossiileja ja todellisia selviytyjiä.

Tiede.fi 5.10.2016. Muokattu.

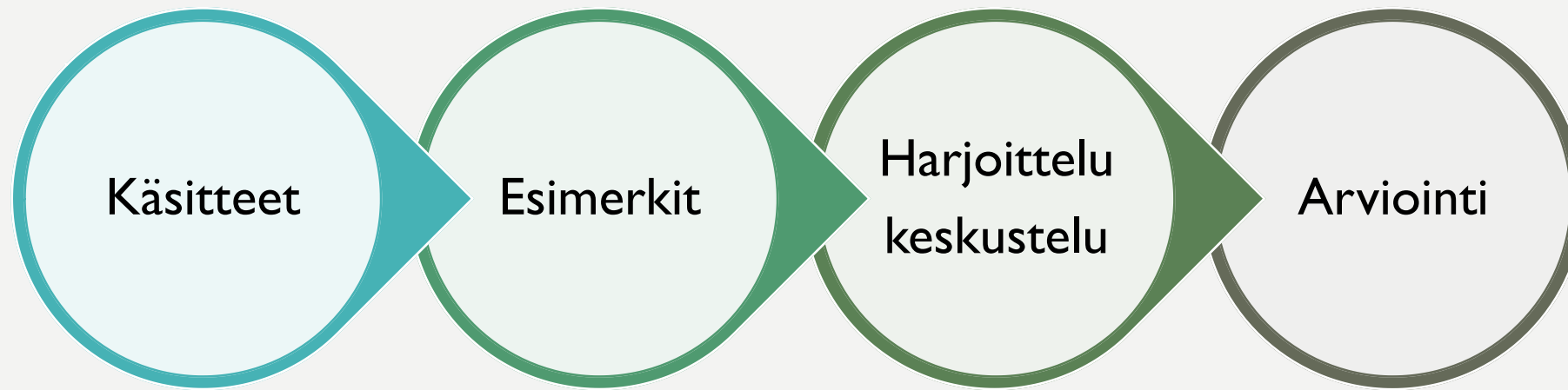

MIHIN TEHTÄVÄ HAASTAA KOGNITIIVISESTI?

Bloomin taksonomiaa soveltaen

PERINTEINEN LINEAARINEN PEDAGOGINEN MALLI

DINOSAURUS-TEKSTI: AKTIVITEETTI- IDEOITA

- Tiedonhakua vaikeista käsitteistä
- Ylä- ja alakäsitteet / käsitekartta
- Toisenlaisen tekstilajin tuottaminen, esim. satu tai runo, uutinen
- Tiedonhakua
- Tekstin pohjalta muuttaa toiseen tekstilajiin
- Viittausten harjoittelu
- Etsi kielikuvia, rakenna ne erilaisiin konteksteihin
- Kielitiedon nimeämistä
- Adjektiivien lisääminen -> tekstilaji muuttumisen havainnollistaminen
- Tekstilajitietoisuuden harjaannuttaminen (sanavalinnat, tekstit)
- Tekstin rakenteen tarkastelu (kappalejaot, otsikot, aloitus ja lopetus)

AKTIVITEETTI-IDEOITA HISTORIAN OPETTAJALLE

- Lukustrategiat: missä järjestyksessä kannattaa lukea oppikirjan tekstiä, jotta osaa vastata kysymyksiin -> pikkuasioista isompiin kokonaisuuksiin
- Kuvien analyttinen tarkastelu; kuvien tavoite ja tarkoitus
- Kytkeytyminen aikaisempaan tietoon; mitä uutta tietoa on tekstissä on?
- Omin sanoin kertominen
- Oppikirjan näkökulma: Oppikirjan lisäksi muitakin lähteitä, esim. haastattelu tai fiktiivinen kirja -> näkökulman kautta tulkinnan tekeminen -> lähdekriittisyys
- Lukustrategiat heikkojen lukijoiden näkökulmasta -> käsitteiden avaaminen -> tummenetuista kohdista käsitekartta
- Ajallinen sijoittuminen historiallisella jatkumolla -> sijoittuminen aikajanelle
- Miksi eri kohdat tummennettu? Mitä ne havainnollistaa?
- Oman muistilapun tekeminen